

Вибори та виборчі системи

1. Вибори: поняття, функції, особливості при різних політичних режимах.
2. Абсентеїзм: сутність, причини та наслідки.
3. Виборча система: основні типи (моделі).
4. Виборча система України.
5. Як обирати і голосувати (практичний кейс).

Питання для дискусії:

1. За яких умов вибори можуть розглядатися як знаряддя політичного маніпулювання?
2. У чому полягає суть, переваги та недоліки пропорційної та мажоритарної виборчих систем? Яка на разі є більш доцільною для України?
3. Яка в Україні ситуація з партіями, їх кількістю, ідеологічним підґрунтям?
4. Якими критеріями Ви користуєтеся при виборі за якого кандидата / політичну силу голосувати?

Виборчі системи:

<https://www.youtube.com/watch?v=7BFal1RteFE>

https://www.youtube.com/watch?v=D-hGLld_F_Y

Методичні рекомендації:

1. З'ясуйте суть виборів як основного засобу делегування влади; покажіть особливості виборів при різних політичних режимах. Розгляньте класифікацію політичних виборів залежно від предмету обрання та причин проведення. Проаналізуйте, за яких умов вибори можуть розглядатися знаряддям політичного маніпулювання і за яких – інструментом переходу до демократії.

Розглядаючи та аналізуючи основні функції виборів, врахуйте особливості, що здійснюють досить різноманітний вплив виборів на життя сучасного суспільства.

2. Абсентеїзм – байдуже ставлення людей до своїх громадсько-політичних прав. Найхарактерніший вияв абсентеїзму – ухиляння громадян, які мають виборче право, від участі у виборах.

Зверніть увагу, що у багатьох державах світу явка виборців на вибори від третини до половини вважається нормальним явищем, адже діє ліберальний принцип: не йти на вибори – таке ж право вільної людини, як і решта, що гарантує особі цивілізаційне суспільство. Добровільна участь у голосуванні і в Україні. Але є в світі приклади країн, де обов'язковість участі у виборах встановлена законодавчо (наприклад, неучасть у виборах в Італії – моральні санкції (догана від мера), у Мексиці – до штрафу або позбавлення волі, у Греції й Австрії – до тюремного ув'язнення на строк від місяця до року).

Є дві основні групи причин абсентеїзму:

- 1) пов'язані з особливостями конкретної виборчої кампанії, коли в силу певних

причин вибори нецікаві: неяскраві кандидати, прогнозований результат тощо;

2) пов'язані з загальною політичною, соціально-економічною та культурною ситуацією у державі.

Абсентеїзм як тип політичної поведінки конкретної особи може бути:

- рисою її характеру,
- життєвою позицією, що виявляється у відсутності потреби, звички, бажання політичної дії;
- світоглядом, зорієнтованим, наприклад, на внутрішнє вдосконалення та байдужістю до подій у світі та ін.

Серед причин абсентеїзму, перш за все, низький рівень політичної культури, інфантильність або ж усвідомлення власного політичного безсилля, нездатність впливати на прийняття політичних рішень, відчуження власних політичних цінностей та потреб від можливостей їх задовольнити, високий рівень недовіри виборців до політичних інститутів тощо.

Абсентеїзм є відображенням прагнення людей відсторонитися від політики, в якій вони вбачають марнославне й амбіційне змагання групових та егоїстичних інтересів.

Значний рівень абсентеїзму виборців в Україні можна пояснити байдужістю, характерною для народів колишнього СРСР, а також "психологією конформізму", панування якої в суспільстві зумовило появу на політичній арені некомпетентних діячів, що знизило авторитет законодавчих органів та влади взагалі.

3. З'ясуйте сутність основних виборчих систем: мажоритарної, пропорційної та змішаної; поясніть переваги та недоліки кожної з них, умови ефективності виборів.

Результати голосування, представництво політичних сил в органах державної влади, а, відповідно, і напрям державної політики, значною мірою залежать не лише від ідеологічних орієнтацій та уподобань виборців, а й від типу виборчої системи, яку застосовують у тій чи іншій країні.

Під виборчою системою розуміють спосіб організації та проведення виборів, зафіксований у юридичних нормах; порядок, за яким рішення виборців трансформуються у владні повноваження.

Тип виборчої системи залежить від комбінації низки елементів:

- кількісного критерію визначення результату виборів (переможця визначають більшістю голосів чи пропорційним представництвом);
- типу виборчих округів (одномандатні чи багатомандатні);
- форми висування кандидатів та способів голосування;
- типу виборчого списку та ін.

Виокремлюють три основні типи виборчих систем: мажоритарну, пропорційну та змішану (мажоритарно-пропорційну).

*Мажоритарна виборча система (лат. *majorite* – більшість) – виборча*

система, згідно з якою переможцем є кандидат, який набрав встановлену законом більшість голосів виборців, що взяли участь у голосуванні. Тут головним суб'єктом виборів є особа (кандидат). Для мажоритарної виборчої системи притаманний поділ країни на одномандатні виборчі округи.

Залежно від способу встановлення переможця, виділяють:

1) мажоритарну систему абсолютної більшості (переможцем стає той кандидат, котрий набрав понад 50% голосів виборців). Якщо жодний із кандидатів не набрав абсолютної більшості голосів, відбувається другий тур виборів, у якому беруть участь два чи більше кандидати, що набрали найбільше голосів виборців або ж подолали встановлену законом межу голосів;

2) мажоритарну систему відносної більшості (переможцем стає кандидат, котрий набрав найбільшу кількість голосів, порівняно з іншими кандидатами, але не обов'язково більше половини);

3) мажоритарну систему кваліфікованої більшості (кандидату потрібно набрати встановлену законом кваліфіковану більшість, зазвичай 2/3 чи 3/4 голосів виборців). Застосовують вкрай рідко через високу нерезультативність.

Основні переваги мажоритарної виборчої системи:

- 1) наявність постійного зв'язку між кандидатом та виборцями округу;
- 2) виборці голосують за конкретну людину, яку можуть оцінити;
- 3) потенційний демократизм, оскільки переможця підтримує більшість виборців;
- 4) простота у підрахунку голосів;
- 5) до парламенту потрапляють лише великі політичні партії, що в свою чергу сприяє стабільності парламентських коаліцій та урядів;
- 6) наявність у кандидата значної свободи у діях, оскільки він завдячує своїм обранням виборцям округу, а не партійному керівництву;
- 7) можливість контролю за діяльністю депутата, персональна його відповідальність перед виборцями та ін.

Мажоритарна виборча система має й низку недоліків:

- 1) суттєва розбіжність між кількістю отриманих голосів та кількістю депутатських мандатів, тобто викривлення результатів голосування;
- 2) неврахування голосів значної кількості виборців;
- 3) можливість здійснення тиску на виборців, маніпуляцій та фальсифікацій;
- 4) перешкоджання розвитку малих та середніх партій та ін.

Пропорційна виборча система (лат. *proportio* – співрозмірний) – система, за якої мандати розподіляються між списками політичних партій (блоків) пропорційно до кількості отриманих голосів. Вона характеризується створенням багатомандатних виборчих округів або єдиного багатомандатного округу. У такому разі виборці голосують за партійний список кандидатів у депутати.

За впливом виборця на розташування кандидатів у списку розрізняють такі

види пропорційної системи:

1) із жорсткими списками (виборець голосує за партію загалом і не може вплинути на розташування кандидатів);

2) з напівжорсткими списками (виборець має можливість голосувати як за список загалом, так і може надавати перевагу певному кандидату);

3) з преференціями (виборець не лише голосує за список, а й віддає голоси кандидатам із списку у порядку їх привабливості для виборця).

Для того, щоб не допускати швидкого зростання малих непередставницьких партій та роздрібненості парламенту, застосовують виборчий поріг – певний відсоток голосів виборців, набрання якого є умовою участі в розподілі місць у парламенті.

Переваги пропорційної виборчої системи:

1) голоси виборців розподіляються пропорційно, мінімізується їх втрата;

2) враховуються інтереси різних суспільних груп;

3) відбувається сприяння розвитку партійної системи та партійної ідеології;

4) існує менше можливостей для фальсифікацій результатів волевиявлення громадя та ін.

Недоліки пропорційної виборчої системи:

1) виборці голосують не за конкретних людей, а за партійний список, у якому можуть виявитися прізвища невідомих, некомпетентних, непопулярних політиків;

2) відсутність тісного зв'язку, контактів між депутатами та виборцями;

3) доволі складна система підрахунку голосів;

4) до парламенту потрапляє багато політичних сил, що ускладнює процедуру формування парламентської більшості та часто робить уряд у країні нестабільним;

5) відсутність персональної відповідальності депутата перед виборцями за свої дії;

6) обмеження свободи дій депутата, його залежність від партійного керівництва, якому він завдячує своїм обранням та ін.

З метою нівелювання недоліків мажоритарної та пропорційної виборчих систем деякі країни впроваджують різновиди змішаної системи. Змішана виборча система – процедура проведення виборів, яка охоплює елементи як мажоритарної, так і пропорційної виборчих систем. Цю виборчу систему застосовують зазвичай у тих державах, де триває пошук і становлення виборчої системи, або необхідно досягнути компромісу між принципом представництва у парламенті різних політичних сил та стабільністю сформованого ними уряду.

Найпростішим та найпоширенішим варіантом змішаної виборчої системи є паралельне комбінування (певну частину представницького органу обирають за мажоритарною системою, іншу – за пропорційним принципом). Однак є й більш складні варіанти поєднання мажоритарного та пропорційного принципів

проведення виборів.

4. Простежте, в які роки за яким типом виборчої системи відбувалися вибори в Україні. Аргументуйте доцільність тієї чи іншої виборчої системи в Україні на певному історичному етапі. Чи завжди під час виборів дотримувались основних демократичних принципів виборчого права (серед них загальність, рівність, безпосередність, таємне голосування та ін.)?

5. Як обирати і голосувати (практичний кейс) розберемо на лекції.

Рекомендовані підручники:

1. Воронянський О. В., Кулішенко Т. Ю., Скубій І. В. Політологія: підручник. Харків, ХНТУСГ імені Петра Василенка, 2017. 180с.
2. Кириченко В. Політичні системи світу. Київ: Центр учбової літератури, 2017. 218 с.
3. Требін М. П. Соціально-політичні студії: навч. посіб. Харків: Право, 2017. 696 с.
4. Шляхтун П. П. Політологія: історія та теорія: підручник. Київ: Центр учбової літератури, 2019. 472 с.
5. Гелей С. Д., Рутар С. М. Політологія: навчальний посібн. [9-те вид., переробл. і доп.]. Львів: Видавництво Львівської комерційної академії, 2015. 370 с.
6. Дей М. О., Ткач О. І. Політологія у схемах, таблицях та визначеннях: [навч. посіб.]. Київ: Ліра-К, 2014. 170 с.
7. Горлач М. І., Кремень В. Г. Політологія: наука про політику: підручник[для студ. вищ. навч. закл.] / М. І. Грибан, В. Г. Кремень – К.: Центр учбової літератури, 2009. – 840 с.
https://shron1.chtyvo.org.ua/Horlach_Mykola/Politolohiia_nauka_pro_polityku.pdf
8. Політологія: Підручник для студентів вищих навчальних закладів / За ред. О. В. Бабкіної, В. П. Горбатенка. Київ: Видавничий центр «Академія», 2002. 528 с. https://chtyvo.org.ua/authors/Babkina_Olha/Politolohiia.djvu
9. Скочиляс Л. Політологія : навч-метод. посібник. Львів: ПП Сорока Т. Б., 2014. 192 с.
https://repository.ldufk.edu.ua/bitstream/34606048/3442/1/POSIBNYK_POLITOLOGIYA.pdf
10. Бучинська А. Парламентська кампанія 2019 року в Україні в оцінках міжнародних організацій спостереження за виборами. Наукові записки Інституту політичних і етнонаціональних досліджень ім. І.Ф. Кураса НАН України. 2019.№2(98). С. 189–203. https://ipiend.gov.ua/wp-content/uploads/2020/05/buchynska_parlamentska.pdf
11. Воднік В. Д. Роль референдумів у здійсненні влади. *Вісник Національного університету "Юридична академія України імені Ярослава Мудрого"* . Серія : Політологія. 2020. № 2. С. 154-166.
http://nbuv.gov.ua/UJRN/vnuuaup_2020_2_11
12. Підкуркова І. В. Рівень свободи преси як показник розвиненості демократії. *Вісник Національного університету «Юридична академія України імені Ярослава Мудрого»*. Серія: Політологія. 2019. № 2. С. 142-151.
http://nbuv.gov.ua/UJRN/vnuuaup_2019_2_12
13. Точицький М. С. Демократизація політичної свідомості і культури. *Politicus*. 2020. № 6. С. 73–78.
http://politicus.od.ua/6_2020/15.pdf
14. Polishchuk I. O., Sakhan O. M. Category «electoral culture» *Вісник Національного університету "Юридична академія України імені Ярослава Мудрого"* . Серія : Політологія. 2019. № 2. С. 52-69.
http://nbuv.gov.ua/UJRN/vnuuaup_2019_2_6